

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Кам'янець-Подільський національний університет

**ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ УРЯДІВ
ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.:**

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції.

Кам'янець-Подільський, 6–7 грудня 2007 р.

Редакційна колегія:

В.А.Смолій, академік НАН України, доктор історичних наук, професор, директор Інституту історії України НАН України (співголова);
О.М.Завальнюк, академік АНВШ України, кандидат історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету (співголова);
О.П.Реснт, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор; **В.С.Кульчицький**, доктор історичних наук, професор;
Р.Я.Піріг, доктор історичних наук, професор; **В.Ф.Верстюк**, доктор історичних наук, професор; **С.А.Копилов**, доктор історичних наук, професор; **М.Б.Петров**, кандидат історичних наук, професор;
В.С.Лозовий, кандидат історичних наук, доцент (секретар)

Рецензенти:

І.І.Тюрменко, доктор історичних наук, професор (м.Київ)
В.В.Марчук, доктор історичних наук, професор (м.Івано-Франківськ)

Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917–1921 рр.: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 6–7 грудня 2007 р./Ред. кол.: Смолій В.А. (співголова), Завальнюк О.М. (співголова), Реснт О.П. та ін. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – 336 с.

ISBN 978-966-2187-00-7

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

В.Ф.Верстюк

УКРАЇНЬСКА РЕВОЛЮЦІЯ: ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА УРОКИ

За роки існування незалежної Української держави в сучасній вітчизняній історіографії ствердилося і стало загальноживаним поняття «Української революції», яке інтегрує в єдину цілісність величезний масив суспільно-політичних подій та явищ, що мали місце на території України протягом 1917–1921 рр. Сучасні вітчизняні історики розглядають революційні події в Україні переважно в національному дискурсі, тобто трактують Українську революцію як самостійне явище, тісно пов'язане насамперед з загальним станом української нації, її довготривалою боротьбою за національне та соціальне визволення, проблемами відновлення національної державності, соборності українських земель, рівнем національної свідомості і соціальної мобільності мас, кількісним складом і якісним станом української еліти, значними змінами соціальної структури суспільства, антагоністичними стосунками села і міста, міжетнічними взаєминами.

Одним з наріжних каменів сучасної концепції Української революції є твердження про її самобутність і самодостатність, проте було б помилкою намагатись відгородити її китайським муром від революції Російської. Не варто заперечувати, що Українська революція мала чимало спільного з Російською. Коріння обох виростало з суперечностей, які наприкінці XIX – на початку XX ст. виникли між необхідністю модернізації Росії та інерцією докапіталістичних пережитків, насамперед самодержавною владою, яка стримувала розвиток суспільства, створювала всілякі обмеження на шляху його самоорганізації і легального політичного життя.

засідання ще й Поляк та майор Іон Секретарював у комісії Р.Шафаревич [ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.59-59 зв.].

33. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.57-57 зв.

34. Там же. – Арк.57 зв.; Ф.1434. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.9 зв.

35. Там же. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.57 зв.

36. Там же. – Ф.1434. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.9 зв.

37. Там же. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.7.

38. Там же. – Арк.4.

39. Там же. – Арк.7.

40. Там же. – Арк.4.

41. Там же. – Арк.7.

42. Не вдалося їх виявити і нам у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, а також в інших архівних установах.

43. ЦДАВО України. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.4.

44. Д.Дорошенко, з приводу співпраці української влади з окупаційною, згадував, що проблеми в стосунках були очевидними: «Несолідність, брак якогось плану й системи в державній роботі, беспорядність уряду [УНР], не вважаючи на зусилля окремих одиниць, неуміння наладити відносини з німцями – це все яскраво впадало їм, людям свіжим у вічі. Взагалі в офіціальних українських сферах приймали німців дуже сухо, як окупантів, а не союзників. Ніхто не дбав про якесь зближення, товариські сходини, інформацію» [Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). – К., 2007. – С.234]. Водночас не кращою була репутація серед союзників й українських членів тристоронніх фінансово-економічних комісій. Так, відомий діяч і член австро-угорського парламенту М.Василько розповідав Д.Дорошенку «про те розчарування з українських державних і політичних діячів, яке панує серед німецьких і австрійських кіл. Треба було заключати різні торговельні договори, обмірковувати складні економічні питання, і українські міністри та політики були в них як діти. Один М.Порш тільки імпував німцям в ділових переговорах своїм знанням, умінням розбиратись в справах і взагалі солідністю» [Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). – К., 2007. – С.236].

45. ЦДАВО України. – Ф.1118. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.8.

46. Там же.

47. Цю доповідь склав австрійський секційний радник Енеді для голови спільної Комісії з продовольства, дійсного таємного радника, генерал-майора австро-угорської служби О.Прагенау. Його копію посол Австро-Угорщини в Україні граф Й.Форгач й переправив до Відня міністрові іноземних справ графу О.Черніну [Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Band I. – Philadelphia, 1966. – P.339].

48. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Band I. – Philadelphia, 1966. – P.339.

49. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.58-58 зв.

50. Немановъ А.М. Вказ. праця. – С.72.

51. ВДАЧОН. – Ф.344. – Оп.1. – Спр.198. – Арк.38-38 зв.; ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.42; Там же. – Спр. 35. – Арк. 13; Там же. – Арк.64.

52. Там же.

53. Чернин О. В дни мировой войны. Воспоминания бывшего австрийского министра иностранных дел. – М., Пг.: Гиз, 1923. – С.271.

54. ЦДАВО України. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.65. – Арк.84-85 зв.

55. Федюшин О. Вказ. праця. – С.210.

О.С.Жерноклеєв, І.Я.Райківський

ЛЕВКО ГАНКЕВИЧ – ВІДОМИЙ ДІЯЧ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

До незаслужено забутих і донедавна малодосліджених постатей належить відомий український політичний діяч, адвокат, журналіст Лев Ганкевич (1883–1962). Він був одним із провідних членів Української соціал-демократичної партії (УСДП), багатолітнім головою партії, брав участь у створенні і деякий час очолював Союз українських адвокатів (СУА), що об'єднав адвокатів-українців під польською владою у міжвоєнний період. Виступав оборонцем у політичних судових процесах над членами Української військової організації, Організації українських націоналістів, ставив вище професійні якості і загальнонаціональні інтереси над вузькопартійними.

Багатогранна діяльність Л.Ганкевича висвітлювалася лише частково, насамперед сучасниками подій, соратниками по партії [59; 62; 69], у статті самого Ганкевича [56], а також у довідкових виданнях з історії України, що вмістили про нього стислі біографічні нариси [63, 151; 64, 354]. Радянська історична наука трактувала УСДП як дрібнобуржуазну, опортуністичну

партію, яка не вписувалася в класову схему суспільно-політичного руху, її діяльність замовчувалася, а то й просто спотворювалася. Зрозуміло, що постать соціал-демократа Л.Ганкевича не потрапила в поле уваги радянських істориків. У сучасній вітчизняній історіографії (після 1991 р.) [66; 67; 68; 75; 76], у працях польських дослідників В.Найдус [73], Р.Тожецького [74] та ін. знайшли відображення окремі сторони життя і громадсько-політичної діяльності Л.Ганкевича. Завданням даної статті стало докладне висвітлення основних віх політичної біографії Л.Ганкевича на тлі суспільно-політичних процесів у Галичині першої половини ХХ ст.

У історію суспільно-політичного руху в Галичині початку ХХ ст. Л.Ганкевич (народився 1883 р.) увійшов насамперед як один з лідерів опозиції всередині УСДП, партії, яку значно пізніше, через два десятиліття, йому довелося навіть очолювати. Членом партії він був принаймні з 1903 р., про що свідчить одна з публікацій в органі УСДП львівській газеті «Воля», де згадувався очолюваний Л.Ганкевичем гурт молодих партійних товаришів, що мешкав тоді у Празі [17].

Значна частина діячів цього молодшого покоління (а до них, крім Л.Ганкевича, слід віднести В.Левинського, В.Темницького, Є.Косевича, В.Старосольського та ін.) прийшла до активної діяльності в партії у 1905–1907 рр. зі студентського руху, що розвивався під знаком гострого українсько-польського протистояння навколо університетського питання. Відповідні настрої були привнесені молоддю і до внутріпартійного життя. «Молоде» крило* УСДП було невдоволене роллю «етнографічного додатку» до галицько-польської соціал-демократії, тобто залежністю від Польської партії соціал-демократичної Галичини і Сілезії (ППСД), яка фактично займала ключові позиції в галицькому робітничому русі. «Молоді» небезпідставно вважали, що українські робітники складають якщо не більшість, то принаймні значну частку галицького пролетаріату, однак домінування ППСД у робітничих організаціях, панування там польської мови веде до полонізації українців, перешкоджає становленню українського соціал-демократичного руху, залученню до нього національно свідомих представників робітництва, селян, інтелігенції. Нова течія наполегливо виступала за реальну, а не лише формальну, незалежність УСДП від ППСД [65, 65-66, 67-68].

* Назва фракції «молодих» традиційно вживається в лапках, оскільки віковий критерій був доволі умовним. Молодь активно підтримувала частина старших діячів, передусім Ю.Бачинський, Я.Остапчук та деякі інші, які належали до цієї ж фракції всередині партії.

Помітний вплив на формування позиції «молодих» щодо ППСД мали чеські соціал-демократи, які вели аналогічну боротьбу проти австро-німецьких однопартійців. Провідну роль у зв'язках «молодих» з чехами відігравав саме Л.Ганкевич, який до 1906 р. мешкав у Празі. Уже в грудні 1905 р. він писав іншому лідерові «молодих» В.Левинському про своє критичне ставлення до діяльності «старих» провідників – засновників УСДП М.Ганкевича та С.Вітика [5, Арк.9-10], які дотримувалися тактики якнайтіснішої взаємодії з ППСД, працювали одночасно в обох партіях. На початку 1906 р. Л.Ганкевич встановив безпосередні контакти з одним з керівників Чехослов'янської соціал-демократичної робітничої партії А.Немецем, заручився його розумінням та підтримкою позиції «молодих» [5, Арк.7]. У цей же період він вів постійну рубрику в празькому друкованому органі цієї партії газеті «Pravo lidu», через яку регулярно інформував читачів про суспільно-політичне життя в Галичині, зокрема розвиток соціал-демократичного і робітничого руху [5, Арк.12, 41].

Тоді ж у 1906 р. Л.Ганкевича було кооптовано до складу Закордонного комітету Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) [6, Арк.58], що діяла на Наддніпрянській Україні під владою Російської імперії. Від УСДРП «молоді» також одержували моральну та матеріальну підтримку.

Після повернення з Праги до Галичини Л.Ганкевич мешкав у м.Болевих на Станіславщині. Це дозволило йому активно включитися у внутріпартійне життя УСДП. Так, вже у січні 1907 р. він увійшов до редколегії партійного друкованого органу газети «Воля», що виходила у Львові [5, Арк.26-27].

Однією з основних проблем, що опинилася в центрі уваги «молодих», був напівофіційний розподіл сфер впливу між УСДП і ППСД, який склався ще в перших роках ХХ ст. і передбачав, що українські соціал-демократи мали працювати на селі, в середовищі сільськогосподарського пролетаріату, а польські – в містах, серед промислового робітництва. Такий розподіл гальмував нормальний розвиток української партії, оскільки позбавляв її доступу до класичної масової бази соціал-демократії. З іншого боку, діяльність партії на селі була переважно малоефективною через відсутність аграрної програми, специфіку селянського менталітету, використання в роботі на місцях застарілої системи так званих мужів довір'я тощо. Тому «молоді» вперше ініціювали творення місцевих партійних організацій УСДП, в тому числі й у галицьких містах, що в принципі відповідало загальнопартійному статуту австрійської соціал-демократії і не

могло бути формально опротестовано (хоч і викликало відверте невдоволення) з боку ППСД. Стараннями Л.Ганкевича та робітника П.Буняка в березні 1907 р. у Львові було створено перший місцевий комітет УСДП. 10 березня були проведені масові робітничі збори, на яких Л.Ганкевич виступив з доповіддю про потребу організації львівських робітників під прапором української соціал-демократії, а на наступних зборах 23 березня було обрано місцевий комітет УСДП у Львові, який очолив Т.Мелень, а Л.Ганкевич увійшов до нього в якості секретаря [34; 35].

Нова тактика партії в організаційній роботі була схвалена конференцією УСДП, що відбулась у Львові 12–13 червня 1907 р. Л.Ганкевич виступив на конференції з першою і по суті основною доповіддю про політичні організації партії. Він запропонував зміни до статуту УСДП, що передбачали створення місцевих комітетів, причому не тільки в селах, але й у містах, розміщення повітових комітетів у повітових містах, а також введення партвнесків, які до того збиралися через робітничі профспілки з усіх їх членів і йшли в розпорядження ППСД [36]. Прийняття цих поправок конференцією фактично означало ухвалення нового статуту, що чіткіше розмежовував українську та польську соціал-демократії в організаційному відношенні, і в комплексі з іншими політичними і тактичними рішеннями свідчило про завершення, в основному, процесу становлення УСДП як окремої, самостійної політичної сили [69, 71], чого власне й прагнула фракція «молодих», яка за свої тактичні підходи дістала назву «автономістів» на противагу «старим» – «централістам».

Як показали подальші події, Л.Ганкевич виявився одним із найбільш послідовних і рішучіших лідерів «молодих». Так, у своєму виступі під час окружної конференції УСДП на Підкарпатті 27 листопада 1910 р. в Дрогобичі він, зазначивши, що українські соціал-демократи – це партія поневоленого народу, піддав критиці польську соціал-демократію за те, що вона не завжди розуміє і підтримує національно-визвольні прагнення українців, висловився проти партійної праці по селах, як неперспективної і такої, що розпоршує сили, закликав головний натиск у роботі покласти на промислові міста і містечка, на фахові організації українського робітництва. Він також наголосив на необхідності обрання профспілковим секретарем Підкарпаття українця, а не поляка [37].

Оскільки політика ППСД щодо українського робітничого і соціал-демократичного руху не зазнала суттєвих змін, а «старі» провідники УСДП продовжували працювати одночасно в обох партіях, перетворюючи на практиці УСДП у своєрідну «філію» галицько-польської соціал-демо-

кратії*, «молоді» в різкій формі поставили питання про взаємовідносини двох партій на січневій 1911 р. конференції УСДП у Львові. Ухвалена під тиском «молодих» резолюція звинуватила ППСД в тому, що вона сповідує соціал-патріотичну ідеологію, прагне монополізувати весь робітничий рух в Галичині, характеризувала відносини між партіями українських і польських соціал-демократів як ненормальні, водночас містила заклик до всіх членів УСДП віддавати свій час і сили насамперед своїй партії, що було прямим натяком на поведінку лідерів «старих» та їх прихильників [38].

Активно підтримувані польськими соціал-демократами, «централісти» прагнули реваншу і питання про тактику партії щодо ППСД було знову підняте на IV з'їзді УСДП 3–4 грудня 1911 р. у Львові. На цьому з'їзді Л.Ганкевичу судилося відіграти одну з провідних ролей в остаточному розколі партії.

Склад делегатів на цей раз було підібрано таким чином, щоб забезпечити більшість «централістам». Зокрема, серед 84 делегатів з'їзду, за підрахунками «молодих», близько 20 репрезентували неіснуючі організації, аж 7 були з одного села. Мандатна комісія поставила під сумнів повноваження 13 делегатів, однак під тиском С.Вітика з'їзд незначною більшістю голосів їх затвердив [18; 55, 16-17]. У вирішальний момент незначною більшістю в 40 голосів проти 38 було проголосовано внесені представниками «старих» ухвали, що фактично перекреслювали постанови січневої конференції. Це означало поразку «автономістів». Тоді Л.Ганкевич зачитав від їх імені написану в різкій формі заяву з протестом проти штучно створеної більшості, після чого частина учасників з'їзду, очолювана ним і В.Левинським (всього 32 делегати), залишила засідання [65, 103-104]. Судячи з усього, слід погодитися з думкою польської дослідниці В.Найдус про те, що «молоді» не хотіли розбиття партії, не проти були повернутися на певних умовах, однак були поставлені перед доконаним фактом обрання делегатами, що залишились, нового партійного керівництва, були змушені приступити до творення власних оргструктур [73, 531].

Невдовзі після з'їзду «молоді» припустилися ще однієї тактичної помилки. Представляючи УСДП на V з'їзді Чехослов'янської соціал-демократичної робітничої партії (24–27 грудня 1911 р.), Л.Ганкевич без порозуміння з керівними органами своєї партії, як і речник УСДП Л.Юркевич-Рибалка, висловив симпатії чеським соціал-демократам, діяльність

* Так, голова УСДП Микола Ганкевич одночасно очолював львівський міський комітет ППСД, в польській партії працювали також С.Вітик, Т.Мелень та деякі ін.

яких, спрямована на розмежування робітничого профспілкового руху за національною ознакою, була засуджена II Інтернаціоналом [4, Арк.8; 50]. Це мало несприятливий для УСДП резонанс у міжнародному соціалістичному русі, викликало незадоволення і серед «молодих». Зокрема, лідер буковинської організації УСДП, редактор чернівецького часопису «Борба» О.Безпалко в листі В.Левинському від 3 січня 1912 р. категорично вимагав, щоб такі «гістеричні люди, як Левко Ганкевич» надалі не репрезентували партію назовні, а подібні кроки взагалі узгоджувалися з партійною Екзекутивою [4, Арк.8].

Обидві фракції УСДП намагалися виступати від імені всієї партії, хоч насправді кожна з них фактично мала власне керівництво, видавала свої друковані органи. Розкол негативно позначився на розвитку робітничого руху в Галичині, сприяв тимчасовому занепаду УСДП і був остаточно подоланий лише на початку 1914 р., за півроку до війни. Єдність партії відновив V з'їзд УСДП (1–2 березня 1914 р., м. Львів), на якому Л.Ганкевича було обрано до складу контрольної комісії партії [30].

Перша світова війна, що почалася в липні 1914 р., перервала нормальне громадсько-політичне життя на теренах Галичини і Буковини. Л.Ганкевич, як і ряд інших лідерів галицько-українських соціал-демократів, емігрував з краю і включився в активну роботу під егідою Союзу визволення України (СВУ), що був створений 4 серпня 1914 р. в Австро-Угорщині політичними діячами-емігрантами з Наддніпрянщини, і проголосив своєю метою боротьбу за державну незалежність України. Л.Ганкевич став офіційним представником СВУ в Болгарії [16, 4], друкував свої кореспонденції, а також переклади з болгарської літератури у «Віснику СВУ». Пізніше деякий час мешкав у Відні [42], не пориваючи впродовж всього періоду зв'язків із партією. Відомо, що він був серед учасників першої за роки війни конференції УСДП, яка відбулась у Відні 5–6 серпня 1917 р. [2, Арк.11], а також разом з головою партії В.Темницьким та О.Безпалком представляв українських соціал-демократів на конференції соціалістів центральних держав у Відні 29–30 серпня того ж року [56, 27].

В умовах посилення дезінтеграційних процесів в Австро-Угорській імперії восени 1918 р. соціал-демократи виявилися, по суті, єдиною політичною силою, яка виступила не лише за створення незалежної держави на етнічних українських землях Австро-Угорщини, але й негайне проголошення її злуки з Наддніпрянською Україною. Рішучим прибічником цієї ідеї був і Л.Ганкевич. Після того, як 19 жовтня 1918 р. відповідна резолюція, внесена представниками есдеків на засіданні Української Консти-

туанти у Львові, була відхилена її провідниками, того ж дня в приміщенні українських залізничників у Львові відбулась конференція УСДП за участю діячів національно-демократичної і радикальної партій. На пропозицію Л.Ганкевича, учасники одностайно ухвалили постанову про створення «комітетів об'єднання всіх українських земель», для проголошення злуки мала виїхати до Києва делегація з представників усіх політичних партій. Також передбачалося інформувати соціал-демократичні партії Антанти і центральних держав про возз'єднання України [12, Арк.42; 19]. Незважаючи на ідейні розбіжності з проводом Української національної ради (УНРади), УСДП підтримала Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію в Галичині і проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Як член УСДП, Л.Ганкевич увійшов до президії УНРади у Львові, як заступник її голови К.Левицького [58, 82].

Л.Ганкевич не брав безпосередньої участі в розбудові української державності в краї, залишився в окупованому поляками Львові. Разом з ним перебували відомі діячі Головної управи УСДП М.Ганкевич, А.Чернецький, П.Буняк, І.Квасниця та ін. Водночас частина соціал-демократів (В.Темницький, О.Безпалко, М.Устиянович та ін.) діяла на території ЗУНР з тимчасовою столицею у Станіславі. Л.Ганкевич пізніше писав, що УСДП внаслідок польсько-української війни була розбита «на два табори, які не могли бути в злуці, все ж таки проявляла помітну діяльність і брала живу участь в будівництві нашої державності..., докладаючи всіх зусиль, щоби на Україні був заведений демократичний мир і порядок» [56, 31].

В умовах адміністративно-поліцейських переслідувань на окупованих Польщею східногалицьких землях в 1919 р. організаційне життя УСДП практично завмерло. Польська влада здійснювала репресії проти українства. «Наше партійне життя розбите, – стверджувала відозва Головної управи УСДП 1 вересня 1919 р. – Наші просвітні, політичні і фахові товариства замкнені, наші організації не існують» [20]. Незважаючи на урядові переслідування, Л.Ганкевич зумів-таки організувати видавничу діяльність партії. «По окупації поляками Львова Левко Ганкевич проявляв надзвичайно багато енергії, ініціативи й завзяття, – згадував А.Чернецький. – Сильне підкреслювання українства у Львові у тих важких воєнних часах – це його безперечна заслуга» [62, 60]. Багатолітній соратник Л.Ганкевича по партії, що після захоплення столиці ЗУНР також залишався в місті, так згадував про його заслуги для українства у важкі воєнні роки: «Він умів разом з Буняком (...) zorganizувати видавництво газети «Вперед» (центральный орган УСДП. – Авт.). Лев Ганкевич потрапив дістатися до

польської військової команди і там через знайомих з ППС роздобути дозвіл видавати газету, зумів налагодити партійне й національне життя у місті. За це він не раз попадав у польську тюрму, – вмів з неї видістатися та при тому втримувати зв'язки з українським фронтом (...), бути в контакті з урядом ЗОУНР, з Наддніпрянщиною, де мав старих приятелів, а навіть із закордоном – Віднем та різними антантськими місіями, що тоді час до часу приїздили до Львова» [62, 60, 61].

А.Чернецький високо оцінив внесок Л.Ганкевича в загальноукраїнську справу в період національно-демократичної революції. «Його робота була закроена на широкий вимір», – писав він. Л.Ганкевич «відіграв визначну роль не тільки в своїй партії, але й в загальній українській політиці, (...) мав приятелів на Наддніпрянщині та знав особисто здавна С.Петлюру, В.Винниченка, Б.Мартоса, М.Порша, М.Ткаченка і Андрія Левицького. Від них дістав кошти на діяльність УСДП» [62, 61]. На наш погляд, є всі підстави погодитися з високою оцінкою діяльності Л.Ганкевича, якого не лякали навіть репресії окупаційної влади. Відомо, що з політичних причин він відбув майже тримісячне ув'язнення в кінці 1921 р. [26].

Періодична преса УСДП постійно зазнавала цензурних обмежень. Так, газета «Вперед» друкувалась до січня 1919 р. у зменшеному об'ємі, з дублюванням українського тексту латинкою, а з 19 березня до 2 вересня 1919 р. її видання взагалі було заборонене. Крім газети «Вперед», УСДП видавала у Львові тижневик для робітниць «Наша мета» (з лютого 1919 року), тижневик для селян «Земля і воля» (з грудня 1919 р.), «Професіональний вістник» (з лютого 1920 р.). Преса УСДП виступала захисником всього українського населення на окупованих землях. «Вперед» стоїть «незломно на становищі української державности, – визнавав урядовий орган ЗОУНР «Република». – І ціла українська громада без ріжниць партій і переконань радо й енергійно піддержує газету...» [47]. Зрозуміло, що захист пресою УСДП українства в перші місяці польської окупації був можливим завдяки діяльності Л.Ганкевича. Газета опозиційної УСДП партії трудовиків (УНТП) «Громадська думка» в 1920 р. змушена була визнати, що «Вперед» «довгий час становив властиво орган загальнонаціональний в Галичині» [27].

Л.Ганкевич мав взаємини з лідерами ідейно близької УСДП наддніпрянської Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Від УСДРП він отримував фінансову допомогу для партії галицьких соціал-демократів. А.Чернецький згадував: «За їхньою допомогою Левко Ганкевич разом з Голінатим (своїм родичем. – Авт.) купив за гроші, що

їх дістав від УСДРП, для нашої партії комплекс домів при вул.Оссолінських (№8, 10 і 12, нині – вул.В.Стефаніка. – Авт.). (...) Про цю купівлю ні я, ні ширша екзекутива партії нічого не знали (...). Умову між Голінатим і УСДП заховано в глибокій таємниці» [62, 62]. Це пояснювалося тим, що польські власті видали, за словами А.Чернецького, «наказ-дивогляд з погляду права, що ніякий поляк, жид чи німець у Польщі не смів продати будь-яку нерухомість українцеві, громадянинуві тої ж Польщі». З метою обійти урядове розпорядження, за порадою Л.Ганкевича і на отриманні від нього кошти, будинки купив Й.Голінатий, що представився урядовцем воєводства, поляком [62, 62].

23–26 лютого 1920 р. Л.Ганкевич разом з О.Безпалком, В.Старосольським, М.Ганкевичем та І.Квасницею взяв участь у конференції УСДРП у Варшаві. Конференція прийняла резолюцію, в якій закликала керівництво більшовицької Росії визнати «суверенність українського народу», а також містила заклик до «тіснішого об'єднання соціалістичних партій» на території колишньої Російської імперії [59, 197]. «Ми не маємо нічого проти Франції, але до війни з большевиками не дамо втягнутися, – писав Л.Ганкевич у листі до В.Старосольського 10 лютого 1920 р. – Ми не хочемо з ними «любитися», але не хочемо і «битися» [3, Арк.12].

Галицька УСДП, членом якої був Л.Ганкевич, взяла активну участь у національно-визвольній боротьбі 1918–1920 рр. Після Акту злуки в січні 1919 р. партія перейшла в опозицію до уряду ЗОУНР – Державного секретаріату, виступила за створення єдиного соціалістичного уряду в Україні, практично підтримала діяльність Директорії УНР. Соціал-демократи В.Темницький, О.Безпалко, В.Старосольський і С.Вітик були членами урядів УНР (Б.Мартоса та І.Мазепи). Поразка національно-визвольних змагань, розкол між урядами УНР і ЗУНР та перебування їх в еміграції у 1920 р. викликали глибоке розчарування в УСДП. Ідейна криза проявилася на партійній конференції 27–28 березня 1920 р. у Львові. Відкриваючи засідання, Л.Ганкевич, як член Головної управи УСДП, заявив про потребу дати партії «ясні директиви під теперішню хвилину загальної дезорієнтації» [24]. Делегати прийняли резолюцію, в якій закликали «до створення одноцільного українського соціалістичного фронту..., щоби станувши на чисто класовому, пролетарському становищі», порвати «всяку політичну коаліцію і кооперацію з несоціалістичними елементами...» [23]. Виконуючи рішення конференції, Л.Ганкевич разом з партійними товаришами А.Чернецьким, П.Буняком і С.Пашкевич 30 березня 1920 р. подали заяву про вихід з президії львівської делегації Української націо-

нальної ради [7, Арк.16]. Водночас В.Старосольський 4 квітня 1920 р. вийшов з уряду УНР [51]. По суті, березнева 1920 р. конференція УСДП започаткувала ліворадикальну еволюцію УСДП.

Поступовий перехід УСДП на прокомуністичні позиції відбувся на початку 1920-х років. Переломним моментом еволюції стала нарада УСДП 14–15 січня 1922 р. у Львові за участю Л.Ганкевича, що виконував функції голови партії, та членів Головної управи і делегатів місцевих парторганізацій (всього – понад 20 чол.). Учасники наради одностайно ухвалили політичну резолюцію, в якій партія вперше офіційно поставила вимогу возз'єднання всіх західноукраїнських земель з радянською Україною. Зокрема, було сказано, що визволення краю нерозривно пов'язане з долею УСРР і утворенням «об'єднаної, суверенної робітничо-селянської України...» [10, Арк.1]. Водночас підкреслювалося, що тогочасна радянська Україна не була «повним завершенням наших змагань і кличів...» [44].

На ґрунті ставлення до політики більшовиків на Україні намітилося різке розмежування в управі УСДП. Л.Ганкевич разом з І.Квасницею та П.Буняком становили так звану «правицю» УСДП, що ставилась до УСРР насамперед як до Української держави та відстоювала єдність національного і соціально-класового. «Ми, українські соціал-демократи, – писав Л.Ганкевич, – хочемо мати свою вільну, незалежну, суверенну Республіку, щоби тим самим скорше і успішніше перевести в життя ідеї і постулати соціалізму» [21, 1]. На Шевченківському святі в 1920 р. він відверто заявив: «Ми хочемо бути вільні і незалежні, як інші народи Європи. Тут замало радянської форми, тут треба діла – визнання України» [22, 3]. Ліве крило управи на чолі з А.Чернецьким, М.Парфановичем та І.Кушніром в орієнтації на радянську Україну схилилися до пріоритету соціально-класового над національним*. Розкол у Головній управі відбувся в другій половині травня 1922 р.

Приводом до розколу послужили фінансові суперечки щодо трьох будинків у Львові, придбаних Л.Ганкевичем ще в 1919 р. Довідавшись про таємну угоду, «лівиця» УСДП висунула звинувачення в «марнуванні і розтраті партійних фондів» [13, Арк.1]. 17 травня 1922 р. М.Парфанович на

* А.Чернецький стверджував, що «і нація, і національна держава – це тільки форми, інструменти та етапи в суспільному житті та організації людства», що «самі по собі не є ціллю». Він поклав «в основу всіх своїх змагань, а тим самим і національних» визволення трудящих з-під «соціального ярма». Детальніше див.: Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920-1924 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II.

засіданні управи в образливій формі звинуватив Л.Ганкевича у фінансових зловживаннях. Зокрема, сказав, що він «негідник», завіз в адміністрації «Впереду» «сімейну господарку». У свою чергу, Л.Ганкевич перово відповів: «Злодій, верзила», і на знак протесту залишив засідання, віддавши головування І.Кушніру. Через деякий час на засіданні було зачитано заяву Л.Ганкевича, в якій містилося прохання звільнити його від членства в Головній управі і партії, а справу конфлікту передати партійному судові [11, Арк.68, 69]. Отже, протокол засідання управи чітко засвідчив гостроту суперечок у партійному керівництві. Секретар І.Квасниця на знак підтримки Л.Ганкевича 25 травня 1922 р. демонстративно покинув засідання управи, новим секретарем УСДП став А.Чернецький, а головою – І.Кушнір [11, Арк.72, 73]. Нарешті, на засіданні 29 травня зачитано лист про вихід з управи П.Буняка, функції заступника голови УСДП перейняв О.Панас [11, Арк.73, 74]. «Лівиця» остаточно усунула діячів правого крила від проводу в УСДП.

Л.Ганкевич разом з І.Квасницею і П.Буняком, говорилося на засіданні управи 14 червня 1922 р., розгорнули «на провінції агітацію проти нинішнього керівництва партії, подають неточну інформацію про партійну кризу» [11, Арк.75]. Загострення конфлікту в керівництві вело до розколу УСДП, паралізувало діяльність партії. Ситуація ускладнювалася тим, що відомі й заслужені в минулому соціал-демократи В.Темницький, В.Старосольський, О.Безпалко, С.Вітик і М.Ганкевич з різних причин на початку 1920-х років не брали участі в партійному житті УСДП. Комісія ширшої управи УСДП, обрана 18 лютого 1923 р., прийняла ухвалу, в якій домагалась полагодження суперечностей. Постанова закликала «Л.Ганкевича, Буняка, Квасницю, з однієї сторони, і Парфановича, Кушніра, Калютинського і Чернецького, з іншої сторони, щоб вони всі особисті суперечки між собою полагодили шляхом суда честі», бо це позначалося «негативно на партійній роботі». Проте ширша управа УСДП на своєму засіданні 11 березня 1923 р. більшістю голосів (лише при одному «за») не прийняла цієї постанови [11, Арк.83, 84]. «Лівиця» заперечила можливість ідейного компромісу з колишнім головою УСДП Л.Ганкевичем та його прихильниками.

Політичне протистояння між лідерами активізувало діяльність комуністів, що скористалися ідейною кризою УСДП і в середині 1922 р. почали акцію щодо відкритого опанування партії українських соціал-демократів. «Провід УСДП не розумів комуністичної небезпеки, – слушно зауважив радикал М.Стахів, – а мабуть, був вдоволений, що партія збільшується

новим ніби активним «нарібком», не дивлячись на те, що той «нарібок» був комуністичний, а не соціал-демократичний» [72, 39, 40]. На VI партійному з'їзді 18 березня 1923 р. УСДП відкрито перейшла на комуністичні позиції, що стало причиною заборони її діяльності польською владою в січні 1924 р.

Л.Ганкевич значною мірою винен у тому, що українська соціал-демократія зійшла з політичної арени, була опанована комуністами. Саме він очолював партію у кризовий період для есдеків. Наддніпрянський соціал-демократ, колишній голова уряду УНР Ісаак Мазепа, побувавши у Львові в липні 1920 р., згадував: «Саме в цей час я познайомився ближче з провідниками УСДП Галичини, яких я раніш не знав. (...) Формальним головою УСДП Галичини був Л.Ганкевич – львівський адвокат, але фактично справами партії керували П.Буняк – друкарський робітник та І.Квасниця – урядовець місцевої каси хворих» [60, 47, 48]. Особисті амбіції лідерів УСДП взяли гору над партійними інтересами. За словами радикала І.Макуха, «правиця» УСДП, до якої належав Л.Ганкевич, не спромоглася створити політичну організацію, котра «обстоювала б далі соціал-демократичні принципи» [61, 302]. Л.Ганкевич був присутній на засіданні управи УСДП 22 квітня 1923 р., що вирішувало справу погадження конфлікту в партійному керівництві, але тривала дискусія завершилася безрезультатно [11, Арк.95]. «Партійні розбіжності спонукали частину партії з суто національною закраскою (під проводом д-ра Льва Ганкевича, П.Буняка та І.Квасниці) стати осторонь партійного життя і дождити дальшого розвитку подій, – писала газета «Діло». – Одночасно УСДП, увільнена від тих елементів, ... скорим кроком простувала наліво» [33, 3].

Ліквідація УСДП негативно вплинула на розвиток українського робітничого руху, сприяла колонізації робітників-українців в умовах польської окупації краю. Вийшовши з-під арешту, А.Чернецький у червні 1924 року стверджував, що «застав український робітничий рух цілковито розбитим... З великих фондів, які в часі УНР дістав Левко Ганкевич на партійну роботу УСДП, не лишилося нічого. Левко Ганкевич віддався цілковито адвокатурі та присвятив усю свою енергію на політичні процеси УВО, а пізніше ОУН перед польськими судами» [62, 84].

Водночас Л.Ганкевич взяв участь у заходах колишнього керівництва УСДП щодо відбудови партії. Діяльність культурно-освітнього товариства «Робітнича громада» (статут затверджено в кінці 1925 р.) і видавництво газети «Вперед!» (виходила з червня 1926 р. у Львові) розширили соціальну базу української соціал-демократії. За даними поліції, Л.Ганкевич

відіграв важливу роль у визначенні політичного обличчя часопису «Вперед!», що виходив під редакцією В.Кубіцького [8, Арк.37]. Л.Ганкевич став учасником політичної конференції робітництва 5 грудня 1927 р. у Львові, на якій було ухвалено резолюцію про створення партії українського пролетаріату, котра до скликання найближчого «конгресу, який вирішить справу програми, виступатиме під фірмою Української соціалістичної групи (УСГ) «Вперед». Л.Ганкевич увійшов до складу управи УСГ «Вперед» разом з В.Старосольським, І.Квасницею, П.Буняком, В.Темницьким та головою І.Жовніром [9, Арк.3]. Очевидно, відновлення партії українських соціал-демократів було пов'язане з наближенням парламентських виборів 1928 р. у Польщі. УСГ «Вперед» створила на виборах разом з Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП) Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій*.

Л.Ганкевич взяв участь в Українському соціалістичному конгресі 8–9 грудня 1928 р. у Львові, який завершив відбудову УСДП як лівоцентристської партії соціал-демократичного напрямку, що перебувала в національно-державницькому таборі. Він відкрив засідання конгресу, заявивши у тривалій промові, що через рік «минає 30 літ від хвилини повстання УСДП Галичини і Буковини, яка аж до розпаду партії 1923 р. вірно і чесно несла прапор визволення українського пролетаріату». «Після п'ятилітньої перерви збираємося знову, щоб продовжувати діло», – сказав Л.Ганкевич. – Серед українського пролетаріату, що живе в Польщі, бачимо повне розбиття».

Далі доповідач зробив аналіз політичної ситуації в таборі соціал-демократів у 1920-х роках: «Ми остали вірні соціалізму і демократії, ми – стара гвардія УСДП». Водночас багато партійних діячів «пішли направо або наліво від нас. Одні пішли до УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання, виникло в 1925 р. на місці колишньої УНТП. – Авт.), інші – до різних угруповань, що визнають програму радянську або їй близьку. Щодо тих останніх, бачимо, що ні одно з угруповань чи то Сельробу, чи навіть КПЗУ не мають якоїсь ясно означеної думки щодо політичного шляху, яким має йти український пролетаріат, а найважливіше – щодо далеких ідеалів, до яких має український пролетаріат стреміти, а то передовсім в національному питанні» [1, Арк.1].

* Блок на платформі «За землю і волю» здобув 9 місць до сейму та одне – до сенату, за нього голосувало близько 270 тис. чол. Однак діячі УСГ «Вперед» займали у виборчому списку надто низькі місця, що не дозволило жодному з них увійти до парламенту (Див.: Макух І. На народній службі. – Детройт, 1958. – С.370, 371).

Що стосується тактики українських соціал-демократів, то Л.Ганкевич прямо заявив: «Окрім нас, маємо ще партію соціалістичну – УСРП (Українська соціалістично-радикальна партія, нову назву колишня УРП отримала в 1926 р. – Авт.). Це соціялісти-народники, не марксисти, партія селянська. ...Не в одній справі можна буде поступати спільно ... на будуче, але не можна не бачити основних ріжниць, що лежать в нашому розумінню соціялізму». Отже, Л.Ганкевич закликав до тактичної співпраці еседеків з соціялістами-радикалами. «Нашою метою є український соціялізм і незалежність українського робітничого руху, ... з'єдинена Українська соціялістична республіка в сім'ї вільних соціялістичних республік інших народів» [1, Арк.1], – підсумував Л.Ганкевич.

Протокол засідання Українського соціалістичного конгресу свідчить, що Л.Ганкевич взяв активну участь у дискусіях на з'їзді щодо визначення політичного курсу відновленої УСДП. Так, після доповіді «Проект програми і організаційного статуту» В.Темницького він підтримав радянофільські ілюзії: «Ми, мала частина нації, мусимо опертися до стіни, щоби себе оборонити. (...) Мусимо узнати і боронити Велику Україну проти всяких інтервенцій...». Л.Ганкевич закликав до «об'єднання українських соціялістичних партій», водночас взаємини з Польською партією соціалістичною вважав «болючим» питанням політики УСДП. «Поляки в усьому згідні усі без ріжниць кляси: мають досі ще пиху польської шляхти і хочуть лише панувати над нами. Тут нема ріжниць між польською буржуазією а соціялістами, хіба та одна, що перші хочуть панувати над цілим українським народом, а другі – над українським робітником, – стверджував Л.Ганкевич. – Тяжко вірити, що ППС нам по серцю брат. Зміна на краще повинна вийти від неї» [1, Арк.4, 5].

На другий день конгресу Л.Ганкевич влучно висловився про нерозривність національного і соціального у визвольній боротьбі українського народу. На його думку, національне і соціальне – це «як кров в тілі чоловіка, мусить бути рівночасно одно і друге. (...) Соціяліст ніколи не протиставиться національності. Національне питання – це потреба, яка рівняється потреби повітря, їдження і т.д.» [1, Арк.11]. З радянофільських позицій Л.Ганкевич вкотре заявив, що «радянська Україна – це наша держава, а завдання нас, українських соціялістів, щоби в ній була наша соціялістична ідея. Тепер там Комуністичний Інтернаціонал і уряд...» [1, Арк.11].

В кінці відбулися вибори Центрального Комітету (ЦК) УСДП. Головою партії делегати одностайно обрали Л.Ганкевича, що свідчило про його беззаперчний авторитет серед товаришів. Цікаво, що протокол засідання

зафіксував: «Ганкевич не хоче бути головою, кажучи, що не має до цього відповідної вдачі, а крім того, не хоче ломати засади, якою керувалася партія від 30 літ, а іменно, що головою партії був робітник. Пропонує П.Буняка...». Однак делегати хотіли бачити на чолі УСДП саме Л.Ганкевича [1, Арк.14].

Засідання конгресу завершив Л.Ганкевич промовою, в якій звернув увагу делегатів на першочергові завдання партії: 1) необхідність організації розбудови УСДП, починаючи зі Львова, поширення партійної «діяльності на Волинь і інші північні землі»; 2) налагодження взаємин із соціялістичними партіями інших народів; 3) потреба організації автономних професійних спілок українського робітництва, передусім у нафтовій і деревообробній промисловості. «У відношенні нашому до інших соціялістичних партій будемо старатися довести до згоди оба Інтернаціонали... Нашою метою є всеукраїнський (обіймаючий і еміграцію) робітничо-селянський рух, а далі – вільна, з'єдинена Українська Соціялістична Республіка» [1, Арк.14], – завершив виступ Л.Ганкевич.

Отже, грудневий з'їзд 1928 р. відновив УСДП на старих, соціал-демократичних позиціях. Важливий внесок в ідейно-організаційну відбудову та визначення стратегії і тактики УСДП зробив Л.Ганкевич. Невдовзі після з'їзду в газетному інтерв'ю він чітко визначив завдання практичної політики УСДП. За його словами, багато делегатів робили застереження або навіть противилися вступу УСДП до II Інтернаціоналу, але жоден із них не підтримав приєднання партії до III, Комуністичного Інтернаціоналу. Разом з тим, «нема найменшого сумніву, що скорше чи пізніше УСДП приступить до одного з Інтернаціоналів». Очевидно, мова йшла про вступ до Робітничого Соціялістичного Інтернаціоналу (РСІ). Л.Ганкевич обґрунтував потребу створення єдиних класових профспілок у Другій Речі Посполитій, в яких були б застережені автономні права «для українських робітничих мас у рамках спільного професійного руху». Він виступив за взаємини з іншими соціялістичними партіями, «найближчою ідеологічно до УСДП» вважав УСРП: «Інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні і з ними УСДП не може співпрацювати» [43, 1, 2]. По суті, це твердження було надто категоричним, свідчило про марксистське доктринерство. Однак УСДП неодноразово йшла на співпрацю з партіями національно-державницького табору. Л.Ганкевич торкнувся і проблеми ставлення УСДП до радянської України. «Хоч не погоджуємося зі сучасним режимом на радянській Україні, – сказав він, висловлюючи точку зору делегатів з'їзду УСДП 1928 року, – все ж таки ми є і будемо при-

нциповими противниками всякої інтервенції проти радянської України». Вбачаючи в УСРП основу для будівництва незалежної Української Соціалістичної Республіки, Л.Ганкевич відверто заявив: «Радянська Україна є нашою територією...» [43, 1, 2].

Політична доля Л.Ганкевича в кінці 1920-х – 1930-х роках була нерозривно пов'язана з УСДП. На VII партійному конгресі 4 березня 1934 р. у Львові його повторно обрали головою УСДП. На жаль, розширеного протоколу конгресу, як і наступного, проведеного 17 жовтня 1937 р., виявити не вдалося. Відомо, що VII конгрес одностайно прийняв ухвалу про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу [14, S.33 zw.]. За свідченням газети УСРП «Громадський голос», Л.Ганкевич у виступі на конгресі з'ясував «сучасний стан світового соціалістичного руху взагалі, а українського зокрема. Тов. Ганкевич спинився довше над недавно революцією в Австрії* та зложив іменем українських соціал-демократів поклін і честь її жертвам. Вкінці зложив привіт (...) товаришам у Радянській Україні, що стогнуть під важким московським ярмом, та товаришам, що живуть на еміграції, як в Європі, так і в Америці» [49, 2, 3]. На VIII конгресі в 1937 р. у Львові головою УСДП став В.Старосольський, а Л.Ганкевича було обрано до складу ЦК [54, 439]. Відновлена УСДП обстоювала проголошення незалежної Української соціалістичної держави, національну ідею намагалася поєднати з марксистськими гаслами. Партія критично ставилася до комуністичного руху, КПЗУ. На думку Л.Ганкевича, «комунізм, що поборював політичну демократію і в її знищенні бачив побіду робітничої кляси», як течія робітничого руху «збанкрутував» [40, 1].

Л.Ганкевич як соціал-демократ тричі брав участь у спробах консолідації сил у національно-державницькому таборі в 1930-х роках. Урядовий наступ проти українства, як і взагалі проти національних меншин у Польщі, «пацифікація» створили ґрунт для порозуміння УСДП, УСРП та УНДО. Консолідаційні заходи намітила ще українсько-білорусько-литовська конференція у Варшаві 27 листопада 1929 р. за участю вище названих партій та «Селянського Союзу». Українських соціал-демократів на конференції представляли Л.Ганкевич і В.Старосольський [32]. УСДП, УСРП і УНДО опублікували спільну заяву з осудом «пацифікації», сформували на виборах до польського парламенту разом з двома білоруськими партіями об'єднаний «Український і білоруський виборчий блок». У ві-

* Л.Ганкевич мав на увазі збройний виступ народних мас проти фашизації країни в лютому 1934 р.

дозві блоку, підписаній Л.Ганкевичем, підкреслювалося, що «українські національні і демократичні партії, не порушуючи своїх окремих ідеологічно-програмових завдань», об'єдналися для захисту «українців без огляду на партії, кляси і віросповідання» [31; 28]. Однак, зближення мало цільовий і тимчасовий характер, невдовзі після виборів блок розпався.

Вдруге УСДП пішла на консолідацію з українськими партіями наприкінці першої половини 1930-х років. Поштовх до згуртування національно-державницьких сил Західної України та діаспори дали трагічні події на Наддніпрянщині: згортання «українізації», голодомор 1932–1933 рр. Л.Ганкевич як голова УСДП взяв активну участь у переговорних процесах між партіями. Так, у квітні 1932 р. він увійшов до Міжпартійної езекутиви (МЕ), створеної на засіданні представників УНДО, УСРП, УСДП і Української католицько-народної партії (УКНП) у Львові з метою узгодження напрямку «активної політики і тактики». Крім нього, членами МЕ стали М.Рудницька (УНДО), О.Навроцький (УСРП), О.Назарук (УКНП) та секретар Д.Донців [48, 3]. УСДП підтримала ідею скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК) на платформі боротьби за відновлення соборної самостійної Української держави, захист поневоленої нації. Однак переговори щодо проведення ВНК в 1934 р. за участю семи партій (крім УСДП, також УНДО, УСРП, Української народної обнови та ряду емігрантських організацій), завершилися безрезультатно, були перекреслені угодовською акцією нового керівництва УНДО. Українські соціал-демократи різко виступили проти «нормалізації».

Процес консолідації охопив ліві, соціалістичні партії в краї – УСДП і УСРП, до яких приєдналися діячі Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), що діяли в еміграції. Сталінський погром українства на Великій Україні остаточно розвіяв радянофільські ілюзії Л.Ганкевича, як і всієї УСДП. «Чи справді ідеалом соціалізму, за який боролись і вмирали мільйони, має бути голод і нужда?» [46, 3] – з боєм запитував Л.Ганкевич. Спільну заяву чотирьох українських соціалістичних партій, що викривала злочини сталінського режиму, від імені УСДП підписали Л.Ганкевич та І.Квасниця. «...Москва своєю політикою визиску й терору поставила проти себе весь український нарід, – говорилося в резолюції. – Українські соціалісти кличуть ... до сконсолідованої праці та змагання за вільну, народну, самостійну Україну» [45, 3, 4]. Однак ідея Українського соціалістичного блоку, висловлена на з'їзді УСДП, УСРП, УСДРП і УПСР 29–30 грудня 1934 р. у Львові, не знайшла організаційного оформлення.

Остання спроба консолідації національно-державницьких сил у міжвоєнний період, в якій взяла участь УСДП, припала на кінець 1930-х рр. До консолідаційних зусиль спонукали зміни у міжнародному становищі, зокрема посилення загрози світової війни, поява Карпатської України тощо. Л.Ганкевич як член ЦК підтримував лінію на зближення УСДП з партіями національно-державницького табору (створення Контактного комітету в грудні 1937 р. для пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства, пресова угода в 1938 р. між основними галицькими часописами, у тому числі газетою УСДП «Робітничий голос», та ін.). Л.Ганкевич сподівався, що проголошена в кінці 1938 р. автономія Карпатської України у складі Чехо-Словаччини стане першим кроком на шляху до створення самостійної соборної Української держави. Учасники крайової конференції УСДП 22 січня 1939 р. у Львові за участю членів ЦК (у тому числі Л.Ганкевича) одностайно стверджували, що Карпатська Україна – це «вислід волі і змагання працюючих мас Закарпаття...» [39]. На жаль, тривалі дискусії щодо створення представницького органу українських легальних політичних структур у передвоєнний період не принесли успіху.

При опрацюванні першоджерел складається враження, що Л.Ганкевич у другій половині 1930-х займався партійною діяльністю менш активно, ніж раніше. Можливо, це пов'язано з несприятливими суспільно-політичними обставинами для партії українських соціал-демократів, посиленням авторитаризму і диктатури в різних формах, що суперечило політичному ідеалу УСДП – побудови демократичним шляхом соціалістичної, самостійної і соборної України. «Демократія – це шлях до перемоги соціалізму і одинока форма устрою, яка забезпечує для робучих мас соціальне визволення, – писала газета «Робітничий голос». – Як пошесть, як масове божевілля поширилося серед українського громадянства не тільки зневіра, а просто ненависть до демократичної думки» [29, 1].

Як соціал-демократ Л.Ганкевич виступав на захист соціально-економічних прав українського робітництва. Відновлена УСДП робила спроби, особливо в 1929 р., створити автономні українські відділи в рамках Класових професійних спілок (КПС) у Польщі. Згідно з рішенням грудневого 1928 р. з'їзду УСДП, 29 квітня 1929 р. у Львові за участю Л.Ганкевича відбулася спільна нарада ЦК УСДП та Центральної комісії КПС, що визначила умови перебування робітників-українців у КПС. Л.Ганкевич приділяв багато уваги створенню автономної української структури в КПС, будучи переконаним, що робітничі профспілки мають існувати за класовою професійною ознакою. Зокрема, він взяв участь в якості гостя у IV

конгресі КПС наприкінці травня – на початку червня 1929 р. [52, 483]. Однак, незважаючи на підтримку Польської партії соціалістичної, УСДП так і не спромоглася згуртувати робітників української національності в автономних класових профспілках у Речі Посполитій.

УСДП як партія соціал-демократичного напрямку в 1930-х роках мала взаємини з ППС, що розвивалися хвилеподібно, залежно від стану польсько-українських стосунків і ситуації в українському національно-державницькому таборі. Внаслідок загострення контрверзи між українськими партіями УСДП періодично шукала більш тісної співпраці з ППС. Л.Ганкевич відіграв значну роль у нормалізації стосунків між УСДП і ППС, що в період польсько-української війни 1918–1919 рр. та ліворадикальної еволюції українських еседеків на початку 20-х років характеризувалися різким протиставленням [70, 75]. Л.Ганкевич був учасником спільної конференції УСДП і ППС 29 січня 1933 р. у Львові, на якій вперше у міжвоєнний період зібралися провідні діячі обох партій. Конференція ухвалила рішення про співпрацю УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму і комунізму. Щодо національного питання, партії залишилися на старих позиціях: УСДП обстоювала створення незалежної соборної Української держави, тоді як ППС – територіальну автономію українських земель у складі Речі Посполитої. Водночас пепесівці підтримали принцип «самостійности й державної незалежности українського народу» [41; 53, 75].

Л.Ганкевич був не лише активним громадсько-політичним діячем, а й мав значні здобутки у професійній діяльності як юрист. Він став одним із найвідоміших і добре оплачуваних українських адвокатів у Галичині в міжвоєнний період. Був серед засновників і першим головою Союзу українських адвокатів – професійного товариства адвокатів у Львові в 1923–1939 рр., що поширило діяльність на українські землі під Польщею [71, 2989]. За даними Л.Ганкевича, в 1933 р. до складу СУА входило 142 з 237 українських адвокатів у Галичині і 8 – на Волині [57, 16]. Серед членів Союзу були відомі соціал-демократи В.Старосольський, Р.Домбчевський та ін. [57, 24]. Пізніше Л.Ганкевич входив до управи СУА, очолюваної націонал-демократом К.Левицьким [15, 77]. Діяльність СУА мала на меті організацію оборони в політичних процесах (число їх у Польщі постійно збільшувалося), відстоювання професійних інтересів української адвокатури, боротьбу за права української мови в судовій системі, державних установах [71, 2989]. Л.Ганкевич виступав на багатьох процесах, здобув славу блискучого оратора. Наприклад, його промову на судовій розправі

29 липня 1921 р. у Чорткові на захист вчителя Я.Зозуляка, звинуваченого в більшовизмі, присутні зустріли оплесками [25]. Він був адвокатом М.Лебеда, Д.Гнатківської, Я.Рака і Б.Підгайного під час Варшавського процесу 1935–1936 рр. – одного з найбільших політичних судових процесів проти ОУН на Західній Україні під польською окупацією [63, 151]. На лаві підсудних тоді опинилися видатні діячі націоналістичного підпілля, у тому числі С.Бандера.

Початок Другої світової війни, напад фашистської Німеччини на Польщу у вересні 1939 р. кардинально змінив життя Л.Ганкевича. На відміну від партійних товаришів (В.Старосольського, І.Квасниці, П.Буняка та ін.), він не став чекати встановлення в Західній Україні сталінського партійно-тоталітарного режиму і виїхав за кордон. «Завдяки тому, що він був у часі приходу більшовиків поза Львовом, на провінції, йому пощастило вирватися живим з більшовицького пекла, переїхати на Захід, а опісля за океан до США» [62, 85], – згадував А.Чернецький. Про подальше життя Л.Ганкевича відомо небагато. Очевидно, нелегкі умови перебування в еміграції змусили його залишити політичну діяльність. «...Це вже не той Левко Ганкевич, який чверть століття свого найкращого молодого життя віддав справі соціалізму й УСДП, який стояв колись у передових лавах боротьби за незалежнення УСДП від Польської соціалістичної партії, який для УСДП колись у своїх юних днях багато прислужився, – писав А.Чернецький. – На скитальщині, у вільному світі Левка Ганкевича в лавах українського робітничого руху й українського соціалізму не було» [62, 85]. Помер Л.Ганкевич, за деякими даними, у США в 1962 р. [74, 363].

Підсумовуючи, хотілося б відзначити, що Л.Ганкевич посів помітне, хоч і в силу обставин та особистої вдачі далеко неоднозначне, місце в історії українського соціал-демократизму, як і загалом у суспільно-політичному житті Галичини першої половини ХХ ст. Та як би не склалися перипетії його політичної долі, він завжди залишався відданим ідеалам незалежної і соборної української державності, демократії, соціальної справедливості.

Джерела:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.470.
2. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф.360. – Оп.1. – Спр.53.
3. Там же. – Спр.496.

4. Там же. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.38.
5. Там же. – Спр.43.
6. Там же. – Спр.55.
7. Там же. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.113.
8. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.410.
9. Державний архів Львівської області. – Ф.121. – Оп.2. – Спр.190.
10. Там же. – Ф.256. – Оп.1. – Спр.38.
11. Там же. – Спр.40.
12. Там же. – Ф.257. – Оп.2. – Спр.234.
13. Там же. – Ф.271. – Оп.1. – Спр.304 а.
14. Archiwum akt nowych w Warszawie. Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939, sygn.18.
15. Ibid. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn.971.
16. Вістник СВУ. – 1915. – 17 жовтня.
17. Воля. – 1903. – 1 лютого.
18. Вперед. – 1911. – 17 грудня.
19. Там же. – 1918. – 27 листопада.
20. Там же. – 1919. – 3 вересня.
21. Там же. – 1920. – 16 березня.
22. Там же. – 23 березня.
23. Там же. – 30 березня.
24. Там же. – 31 березня.
25. Там же. – 1921. – 11 серпня.
26. Там же. – 1922. – 17 січня.
27. Громадська думка. – 1920. – 12 липня.
28. Громадський голос. – 1930. – 11 жовтня.
29. Демократія // Робітничий голос. – 1938. – березень.
30. Діло. – 1914. – 19(6) березня.
31. Там же. – 1930. – 2 жовтня;
32. До співпраці! // Там же. – 1929. – 30 листопада.
33. З партійного життя. Оснування УСП // Діло. – 1925. – 25 січня.
34. Земля і воля. – 1907. – 15 березня.
35. Там же. – 5 квітня.
36. Там же. – 22 червня.

37. Там же. – 1910. – 17 грудня.
38. Там же. – 1911. – 5 лютого.
39. Краєва конференція УСДП // Робітничий голос. – 1939. – лютий.
40. Криза // Вперед. – 1931. – травень.
41. Львівська конференція // Вперед. – 1933. – травень.
42. Наша партія в часі війни // Українська робітнича газета. – 1918. – 23 березня.
43. Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП. (Що говорить про УСДП її голова д-р Лев Ганкевич) // Діло. – 1929. – 13 січня.
44. Партійна нарада // Вперед. – 1922. – 19 січня.
45. Проти більшовицького гнету і проти русифікації України // Діло. – 1934. – 20 січня.
46. Рабіни з «Бунду» та полеміка д-ра Льва Ганкевича // Там же. – 1934. – 25 січня.
47. Република. – 1919. – 16 лютого.
48. Українська Міжпартійна Рада у Львові // Діло. – 1932. – 2 квітня.
49. Ще раз про конгрес УСДП // Громадський голос. – 1934. – 17 березня.
50. Arbeiter-Zeitung. – 1912. – 2. Jan.
51. Słowo polskie. – 1920. – 26 kwietnia.
52. Sprawy narodowościowe. – 1929. – №3-4. – październik.
53. Sprawy narodowościowe. – 1933. – №1.
54. Sprawy narodowościowe. – 1937. – №4-5.
55. Бачинський Ю. Зразок публіцистичної несовісности: Відповідь О.Бауєрові. – Львів, 1912.
56. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) // Календар «Вперед»: 1920. – Львів, 1920.
57. Ганкевич Л. Союз українських адвокатів (Матеріали й завваги з нагоди десятиліття). – Львів, 1933.
58. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. – Львів, 1931.
59. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921. – Прага, 1942. – Т.ІІ;
60. Там же. – Прага, 1943. – Т.ІІІ.
61. Махух І. На народній службі. – Дітройт, 1958.
62. Чернецький А. Спомини з мого життя. – К., 2001.
63. Ганкевич Лев // Довідник з історії України. А–Я. Видання 2-ге, доопр. і доповн. / За заг. вед. І.Підкови, Р.Шуста. – К., 2001.
64. Ганкевич Лев // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. – Париж, Нью-Йорк, 1955. – Т.1.

65. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – К., 2000.
66. Жерноклеєв О., Райківський І. Семен Вітик // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. ЗУНР: історія і традиції. – Львів, 2000. – Вип.6.
67. Жерноклеєв О., Райківський І. Володимир Старосольський: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження). – Людина і політика. – 2003. – №5 (29).
68. Жерноклеєв О., Райківський І. Микола Ганкевич (1869–1931 рр.): основні віхи життя і громадсько-політичної діяльності // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2003. – Вип. VII.
69. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – К., 1914.
70. Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в 1918–1939 рр. // Галичина. – 2002. – №8.
71. Союз Українських Адвокатів // Енциклопедія Українознавства. Перевид. в Україні. – Львів, 2000. – Т.8.
72. Стахів М. Хто винен? З історії комуністичного руху та його помічників. – Львів, 1936.
73. Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919. – Warszawa, 1983.
74. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. – Kraków, 1989.
75. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. – К., 2004.
76. Горинь В.І. Ганкевич Лев // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К., 2004. – Т.2. – С.50-51.